

Gürbüz Türk Çocuğu Dergisinde Çocuk Sağlığı Sorunu

Makbule SARIKAYA

İnönü Üniversitesi

SARIKAYA, Makbule, *Gürbüz Türk Çocuğu Dergisinde Çocuk Sağlığı Sorunu*. *CTAD* Yıl 5, Sayı 9 (Bahar 2009), 151-163.

1921'de Ankara'da kurulan Türkiye Himâye-i Etfal Cemiyeti, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarından itibaren çocuk davasını üstlenerek kapsamlı bir sosyal hizmet sunmuştur. Türkiye Himâye-i Etfal Cemiyeti, ilk hedef olarak halkı ve özellikle anneyi çocuk sağlığı, eğitimi ve kültürü konusunda bilinçlendirmeyi hedefledi. Cemiyet, bu amacını yayınladığı *Gürbüz Türk Çocuğu* dergisinin yayını ile gerçekleştirdi. 1926–1936 yılları arasında yayınlanan *Gürbüz Türk Çocuğu*, “ideal Türk çocuğu”nun yetiştirilmesini hedefleyen bir dergidir. Çocuk yetiştirilenlere yönelik çeşitli bilgiler veren dergide ele alınan önemli konulardan biri de çocuk sağlığıdır. *Gürbüz Türk Çocuğu*'nda yer alan yazılarla toplum; gebelik, doğum, bebek ölümleri, bebek ve çocuk bakımı, çocuk hastalıkları gibi çocuk sağlığı konularında bilgilendirilmiş ve dergide çocuk sağlığı ile ilgili çok sayıda makale, bilgilendirici yazı, öğüt ve resimler yayınlanmıştır. Bu çalışmada 1920'li 1930'lu yıllar Türkiye'sinde çocuk sağlığına ilişkin genel durum ve bunun bir aile-çocuk dergisi olan *Gürbüz Türk Çocuğu* dergisine yansımaları değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: *Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi*, Himâye-yi Etfal Cemiyeti, Çocuk Sağlığı, Çocuk Bakımı, Bebek Ölümleri, Nüfus.

SARIKAYA, Makbule, Children's Health Issue in *Gürbüz Türk Çocuğu Journal*. *CTAD* Year 5, Issue 9 (Spring 2009), 151-163.

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti (Turkish Society for the Protection of Children) established in Ankara in 1921, protects in order to handle the child problem and comprehension of the social service of the New Turkish Republic and in early Republican era. It leads especially mother and public in terms of children about health, education and culture as its first aim. The Society made its aim come true with *Gürbüz Türk Çocuğu* journal. Published between 1926-1936 years, *Gürbüz Türk Çocuğu* is a journal which is aimed to bring up ideal Turkish child. Child health is one of the important issues in this journal that it is given some information related to bring up children. Society has been informed about child health as pregnancy, birth, baby mortality, child illness, baby and child care by articles; and also related informations, pictures about child health. This article focused on common conditions related to children health in Turkey during 1920-1930's and its reflection in a family owned magazine.

Key words: *Gürbüz Türk Çocuğu*, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti (Turkish Society for

Giriş

1920'li yıllarda İstiklâl Savaşı'nın kazanılmasına rağmen yaşamı zorlaştıran türlü olumsuzluklarla yeni mücadelelerin içine sürüklenen Türkiye Cumhuriyeti; azalan nüfusun arttırılması, salgın ve bulaşıcı hastalıklarla mücadele edilmesi, bebek ve çocuk bakımı konusundaki bilgisizliğin giderilmesi ve çocuğa hak ettiği değeri verecek toplumsal bilinç ve anlayışın kazandırılması gibi doğrudan çocuk ile ilişkili olan ve ülkenin geleceğini ilgilendiren işlerde de harekete geçmiştir. Bu yönüyle, 'çocuk davası'nı, yine istikbâl ve millî bir mesele olarak görüp hizmet veren kurumlardan biri olan Türkiye Himâye-i Etfal Cemiyeti, 1921'de Ankara'da kurularak Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Türkiye'de çocuk meselesinde etkin rol üstlenmiştir.¹

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, yetiştirilmesi hedeflenen gelecek neslin ihtiyacı olan eğitim, kültür ve sağlık konularında topluma gerekli bilgi ve desteği, yayınladığı *Gürbüz Türk Çocuğu* dergisi aracılığıyla vermiştir.² Güçlü yazar kadrosuna sahip *Gürbüz Türk Çocuğu*, 1926'dan 1936 yılına kadar aylık olarak çıkarılmıştır. 'Çocuğun sıhhi, terbiyevî inkişâfına yardım eder' diyerek çocuk yetiştirenleri sıhhi, ahlakî ve edebî yazılarıyla bilgilendirmeyi amaçlayan dergi, çağdaş normlarla yeniden şekillendirilen birey, anne, aile ve topluma dair örnek modeller sunma ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında çocuk ile ilgili olan nüfus, eğitim, sağlık ve kültür alanında yeniden yapılanmayı gerçekleştirme yolunda etkin rol oynamıştır. Bu yönüyle 'Gürbüz Türk milleti'ne ulaşma idealine atfen seçilen 'Gürbüz Türk Çocuğu' ismiyle; akıl ve ruh sağlığı yerinde, iyi eğitim almış, bilgili, vatan ve milleti için yılmadan çalışabilecek nitelikte Türk vatandaşının yetiştirilmesi amacı anlatılmış ve ilk sayıdaki motto'su; "*Türk*

¹ Himâye-i Etfal Cemiyeti, İstanbul'da 1333 (1917) tarihinde kuruldu ancak savaş ortamında yeterince aktif olamadı ve sadece İstanbul ve Kırklareli'nde şubeler açabildi. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sosyal hizmetler ve çocuk davasına yönelik etkin ve kalıcı çalışmaları ise 30 Haziran 1921 tarihinde Ankara'da kurulan Türkiye Himâye-i Etfal Cemiyeti ile başladı. Başlangıçta Millî Mücadele yıllarında şehit yetimlerine hizmet vermek gayesiyle kurulan Cemiyet, kısa zamanda tüm ülke çocuklarının doğrudan ve dolaylı korunmasında kurumsallaşan çalışmalar yaparak önemli bir görev üstlendi. 1923 yılı başlarında İstanbul'daki Himaye-i Etfal Cemiyeti'ni de şube olarak bünyesine alan Türkiye Himâye-i Etfal Cemiyeti, bütün yurttan hatta yurt dışında şubeler açtı. Cemiyet, 1935 yılında Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu; 1981 sonrası ise Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu adını aldı. Bkz. Makbule Sarıkaya, *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti 1921-1935*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2005, s.35, 46, 51.

² Gürbüz Türk Çocuğu, Ekim 1926 tarihinden Aralık 1928 yılına kadar 27 sayısı eski harflerle yayınlandı. Kasım 1928 tarihinde yeni Türk alfabesinin kabulü ile yayın hayatına devam eden Gürbüz Türk Çocuğu bu ismiyle Aralık 1935 tarihinde 108. sayısına ulaştı. Bu tarihten sonra "Çocuk" ismini aldı ve daha çok çocuklara yönelik bir çizgide yayınına devam etti.

*Çocuğu’nu gürbüz yetiştirmek ve Gürbüz Türk çocuklarından kuvvetli, sağlam bir millet vücudunda getirmek...*³ ile ifade edilmiştir.

Çocuğun sağlıklı ve zinde yetiştirilmesinde eğitim ve sağlık konusunu önemli gören dergi, sağlık üzerine zengin bir içerikle hazırlanarak kadını önce “anne”lik vasfıyla öne çıkararak, onu da ailenin odağına yerleştirip tüm çocuk yetiştirenlere, çocuk sağlığıyla ilgili temel bilgiler vermiş; gebelikten doğuma, yeni doğan bebekten yetişkin çocuğa kadar uzun bir süreci kapsayan konularda aydınlatıcı ve eğitsel rehberlik yapmıştır. Yine uzmanlar tarafından, çocukların ne zaman banyo ettirileceğinden nasıl besleneceğine, neler giydirileceğinden nasıl korunacağına kadar birçok unsur ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Dergide doğum öncesi ve sonrası hem annenin hem de çeşitli ay ve yaşlarındaki çocukların beslenme, bakım ve yaşama ortamlarına ilişkin bilgiler verilerek; çocuğun ruh ve beden gelişimini etkileyen sağlık konuları hatta çocuğu dolaylı olarak ilgilendiren konularda da anlaşılır, sade ve birkaç sayfayı aşmayan bilimsel makale, öğüt ve öneriler verilmiştir. Ali Şükrü Bey, Fatma Reşide Hanım, Fuad Bey ve Rıza Tahir Bey gibi doktorların yanında Selim Sırrı Bey, Feridun Vecdi Bey ve Kazım Nami Bey gibi şahsiyetlerin çocuk sağlığı ve gelişimine ilişkin aydınlatıcı yazıları yayınlanmıştır.

Gürbüz Türk Çocuğu, çocuk sağlığına yönelik verdiği sağlık üzerine bilgilerle önemli bir ihtiyacı karşılayarak 1920’li ve 1930’lu yılların Türkiye’inde politik, askerî, toplumsal, kültürel ve ekonomik açıdan nüfus artışı, anne eğitimi, hastalıklarla mücadelede toplumsal bilinçlenmeyi de hedeflemiştir. Bu hedef daha Millî Mücadele neticelenmeden Mustafa Kemal Paşa’nın gündemindedir, onun 1 Mart 1922’de belirttiği gibi; “*memleketimizin sıhhatini korumak ve takviye etmek, ölümü azaltmak, nüfusu çoğaltmak, bulaşıcı ve salgın hastalıkların tabirine karşı koymak ve bu suretle millet fertlerinin dinç ve çalışmaya kabiliyetli sıhhatli vücutlar halinde yetişmesini temin etmeliyiz.*”⁴ hedeflerini hayata geçirme gayretinde olmuştur. Bu bağlamda Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren sıtma, kolera, dizanteri, verem, trahom ve frengi gibi önemli salgın ve hastalıklardan çocukları korumak aynı zamanda çocuk hastalıkları ve bunlardan korunma konularında *Gürbüz Türk Çocuğu*’nda kapsamlı bilgiler verilmiştir.⁵ *Gürbüz Türk Çocuğu*’nda özellikle verem hastalığı başta olmak üzere trahom, frengi gibi hastalıklar aynı zamanda çocuklarda sık görülen çeşitli hastalıklar hakkında bilgi verilerek bu hastalıkların bulaşma şekilleri, hastalığın seyri ve tedavisi, hastalıktan korunma yöntemleri anlatılmış; göz ve diş sağlığına yönelik önemli açıklamalar yapılmıştır.

³ “Gürbüz Türk Çocuğu Niçin İntişar Ediyor”, *Gürbüz Türk Çocuğu*, Cilt I, Teşrinievvel 1926, s. 1.

⁴ *Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl*, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1973, s. 6.

⁵ Fuad Umay, *Hayatım*, Ankara, 1961, s.2; Bkz. Ek’te yapılan tematik tasnif.

Bahsedilen dönemde Türkiye'nin sağlıkla ilgili olduğu toplumsal sorunlarından biri olan bebek ölümleri⁶ konusunda Gürbüz Türk Çocuğu'nda toplumu bilinçlendirmeye⁷ özen gösterilmiştir. Dergi'de gürbüz bir neslin yetiştirilmesi işine, çocuğun anne karnına düşmesinden itibaren başlanması öngörülerek, "Sağlam bünyeli çocuk yetiştirmek ve doğanların hayatta kalmalarını sağlamak gereğinin millî bir vazife" olduğu vurgulanmış, çocuk ölümleri 'millî facia' olarak nitelendirilerek bebek ölümleriyle mücadele konusunda bir sağlık seferberliği başlatılmıştır. Doğum oranının yüksek olmasına karşın bebek ölümlerinin fazla olması sorununa çözümde annenin eğitimini kilit önemde gören dergi, "toprağa girmek için rahimden çıkan çocuk aile ve aile Türkiye demektir"⁸ diyerek ilk hedef olarak 'validelerin irşadına' yönelmiştir. Teslimiyetçi, kaderci ve batıl inançlı kadınların-annelerin doktora ve poliklinige yönlendirilmesinin gerekliliği üzerinde durulan dergide, ailenin en önemli bireyini anne sayılarak; bebek bakımı ve hıfzısıhha konularında bilgilendirilerek, çocuk ölümünün önlenmesine ve doğanların yaşatılmasına çalışılmıştır. Özellikle anneler için sağlık ilkelerine uygun bir gebelik ve doğum öncesi eğitim rehberliği önemli görülerek, doğumdan önce gebelikte yapılması gerekenler, doğum ve yeni doğmuş bebeğe yönelik beslenme ve bakım konuları ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.⁹ Ayrıca yeni doğan bebeğin ve süt çocuğunun hastalıkları¹⁰, bakımı ve annelik eğitimi üzerine ayrıntılı bilgiler verilerek, sağlık esaslarına uyulduğunda hem annenin hem de bebeğin sağlıklı bir ömür sürmesinin sağlanabileceği izah edilmiş, bununla birlikte toplumda genel kabul gören bazı yanlış anlayışların yerine bilimsel ilkeler halka benimsetilmek istenmiştir.¹¹

⁶ Besim Ömer- Refik Münir, "Doğumdan Evvel ve Doğum Esnasında Çocuk Zaiyatı", *Birinci Milli Türk Tıp Kongresi*, Ankara, 1925, s.9-31; Asaf Derviş- Hamid Osman, "Süt Çocuklarında Vefiyat", *age.*, s. 82-85.

⁷ Fuad Bey, "Millî Facia: Çocuklarımızın Yüzde Yetmiş Ölüyor!", *Gürbüz Türk Çocuğu*, Cilt V, Şubat 1927, s.1-3; ve ayrıca Ek'teki Gürbüz Türk Çocuğu'nda yayınlanan diğer "Çocuk ölümleri" üzerine yazılar.

⁸ "Millî Siyasetlerin En Mühimi Çocuk Siyasetidir", *Gürbüz Türk Çocuğu*, Cilt I, Teşrinievvel 1926, s.2-3.

⁹ Özellikle bkz. *Gürbüz Türk Çocuğu*'nun 77 ve 78. sayıları yerine 23 Nisan fevkalade Nüshası olan *Çocuk Haftası* adlı kitap, ayrıca Ek'teki Gürbüz Türk Çocuğu'ndaki Anne-Doğum ve Doğum Sonrası sorunları üzerine makaleler.

¹⁰ Dr. Ali Şükrü, "Süt Çocukları-Fazla Ölmeyi Mucib Eden Hastalıklar", *Gürbüz Türk Çocuğu*, Cilt XXI, Haziran 1928, s. 13-14; aynı dergiden ayrıca Fatma Reşid Hanım, "Mekteplerde Amel-i Sıhhat Dersleri-Çocuklarda Gizli Hastalıklar" Cilt VI, Mart 1927, s.34-38; Rıza Tahir, "Hasta Çocuğa Bakım Yolları", Cilt XX, Mayıs 1928, s.23-24; Rıza Tahir, "Çocuk Ağlaması", Cilt XXIX, Şubat 1929, s.3-4.

¹¹ Fatma Reşid Hanım, "Şişman Çocuk Sıhhatli midir", *Gürbüz Türk Çocuğu*, Cilt XIII, Eylül 1927, s. 14-16; ve Feridun Vecdi "Veremle Mücadele Bir Terbiye Meselesidir", Cilt XXIII, Ağustos 1928, s.15-16.

Dergide çocuk yetiştirilenler için son derece önemli olan ve sağlıklı büyümesi istenen her yaştaki çocuğa yönelik, onun vücut temizliği, banyosu, giyimi, diş temizliği gibi bakım konularında ayrıntılı anlatımlar sunulmuştur.¹² Yine bebek ve çocuğun uygun beslenmesi özellikle süt ile beslenme konusu ele alınmış,¹³ her yaştaki çocuğun ihtiyaç duyduğu beden hareketleri ve bunun vücut gelişimindeki rolü değerlendirilmiştir.¹⁴ Çocuğun ahlakî ve ruhî gelişiminin de önemsendiği dergide, çocuğun karakter oluşumundan cinsel eğitimine kadar geniş bir alanda bilgi verilmesi ön görülmüştür.¹⁵ 1920'li yıllar Türkiye'sinde okuyan annelerin sayısının az olması gerçeği göz önüne alınarak, sıhhi eğitimler sadece okuma yoluyla değil uygulamalar, çizim ve fotoğraflarla gösterilerek, annenin cehaletine bağlı olarak gerçekleşen çocuk ölümlerinin azaltılması ve çocuğun sağlık koşullarının iyileştirilmesi planlanmıştır. Çocuğun sağlıklı gelişimi konusunda başlatılan topyekûn bilinçlenme seferberliğinde yer alan uzmanlar, verdikleri detaylı bilgileri halka yönelik yazmış, çocuğun beslenme, bakım,

¹² Bunlara örnek makaleler için birkaç makale belirtilebilir, Çocuğun genel vücut temizliğine yönelik bkz. Rıza Tahir, "Çocuklarda Temizlik", *Gülbüz Türk Çocuğu*, Cilt XXX, Mart 1929, s.8-9; ayrıca Rıza Tahir, "Çocuk Bakımına Dair Küçük Öğütler", Cilt XIV, Teşrinisani 1927, s. 18-19; çocuğun banyosuna yönelik: "Çocuklarınıza Güneş Banyosu Yaptırınız", Cilt XXXIV, Temmuz 1929, s.5-6; tercüme makaleler de vardır; meselâ Dr. G. Barrand, "Çocuklarda Su Güneş Banyosu ve Kürlerinin Tekniği", Cilt LXVI, Mart 1932, s.12-16; Dr. Ali Şükrü, "Banyonun Faideleri ve Sıhhi Banyonun Usulu", Cilt VII, Nisan 1927, s.15-18; temizlik, vücut ve organ temizliği, kılık-kıyafet, giysi temizliği üzerine makaleler için Ek'teki tematik tasnif.

¹³ Özellikle Dr. Fahriye hanımın kaleme aldığı yazılar yanında bir de Ahmed Rasim, "Gıdasız Çocuklar", *Gülbüz Türk Çocuğu*, Cilt VI, Mart 1927, s.14-16; Dr. Fahriye, "Süt Çocuklarında Bol Beslenme ve Arızaları", Cilt CVII, İkinci teşrin 1935, s.26-31; Dr. Fahriye, "Bol Beslenme", Cilt CVIII, Birincikanun 1935, s.11-15; Dr. Fahriye, "Çocuk Beslenmesi I", Cilt XCVI, II Teşrin 1934, s.13; Dr. Fahriye, "Çocuk Beslenmesi", Cilt XIXC, Şubat 1935, s.9-13; Dr. İhsan Hilmi, "Çocuğun Sütü ve Mama", Cilt LXXII, Birinciteşrin 1932, s.6-13; Dr. Fahriye, "Ana Sütü", Cilt XCVII, I. Kanun 1934, s.9-12; Dr. Fahriye, "Süt Nine ile Besleme", Cilt XCVIII, II. Kanun 1935, s.9-11.

¹⁴ Bkz. Beden eğitiminin vücut gelişimi ile ilişkisi üzerine bkz. Selim Sırrı, "Çocuklarımızın Bel Kemiği Nasıl Çarpılıyor?", *Gülbüz Türk Çocuğu*, Cilt XVII, Şubat 1928, s.7-8; Fatma Reşid Hanım, "Zayıf Çocuklara Oyun ve Jimnastik" Cilt X, Temmuz, s.1-3; Fuad Bey, "Amerika'da Çocuklar Saltanat Sürüyorlar", Cilt IV, Kanunusani 1927, s.6-9; Fuad Bey, "Çocuk Parkları", Cilt VI, Mart 1927, s. 4-7; "Çocuklarımızın Hareketleri Sıhhatlerine Bağlıdır", Cilt XXXVI, Eylül 1929, s.22-24.

¹⁵ Türkiye'de erken tarihli olmak üzere cinsel eğitimin değerinin kavrandığına ve önemsendiğine işaret eden ve bunun çocuk psikolojisiyle ilişkisini kuran şu makaleler; Kazım Nami, "Çocuklarda Seciye Teşkili", *Gülbüz Türk Çocuğu*, c. XI, Ağustos 1927, s.18-19; Vedide Baha, "Çocuklarımızda Sinir Hastalıkları –Gayri Tabii Korkular", Cilt XIX, Nisan 1928, s.8-9; Vedide Baha, "Çocuklarda Sinir Hastalıkları", Cilt XX, Mayıs 1928, s.20-22; "Çocuk Halet-i Ruhiyesi ve Terbiyesi", Cilt XI, Ağustos 1927, s.21-24; Dr. Şükrü Yusuf, "Sinir Zayıflığı", Cilt XLI, Şubat 1930, s.17-20; Sante de Sanctis, "Çocukta Akıl Hıfzısıhhası", Cilt LXXII, Birinciteşrin 1932, s.3-5; Dr. Fahriye, "Çocuğun Ruhi Oluşumu", Cilt CIII, Temmuz 1935, s.14-18; Dr. Şükrü Yusuf, "Çocuklarda Sinir Hastalıkları", *Çocuk Haftası*, Cilt II, s. 312-316; "Çocuğunuzun Zekâsındaki İnkişafı Nasıl Takip Edebilirsiniz", *Gülbüz Türk Çocuğu*, Cilt XXXVIII, Kasım 1929, s.24-25; Dr. İhsan Hilmi, "Küçüklerin Eğitimi", Cilt CII, Haziran 1935, s.15-19; "Çocuklara Cinsi Terbiye Nasıl Verilir", Cilt XXXIV, Temmuz 1929, s.3-4; Dr. Hamit Osman, "Çocuklarda Cinsi Eğitim", Cilt CII, Haziran 1935, s.20-28; Dr. Ali Rifat, "Cinsi Terbiye", Cilt XCI, Haziran 1934, s.10-20; Dr. Ali Rifat, "Cinsî Terbiye", Cilt XCII, Temmuz 1934, s.20-26.

temizlik, eğitim ve gelişimi gibi konularda temel sağlık bilgisini anlaşılır bir şekilde vererek dönemin ihtiyaçlarını karşılamıştır. Alanındaki uzmanlarca kaleme alınan ve okuma bilen herkesin anlayabileceği sadelikteki makaleler, birbirinin tekrarı olmayan, tersine birbirini takip eden ve tamamlayan bütünselliktedir. Bu durum okuyucuya çocuk konusundaki bilgisinin harmanlanması ve derinleşmesi fırsatını sunmuştur.

Gürbüz Türk Çocuğu, aylık sayılarında olduğu gibi çocuk haftası¹⁶ gibi özel sayılarında da çocuk yetiştirenlerin bilgilendirilmesi amacıyla annelere ve muallimlere yönelik sağlık rehberleri, çocuk için çalışan kurumlara ilişkin örnekler, çocuk bakımı dersleri vermiş, aynı zamanda “Çocuk Bakımına Aid Öğütler” ana başlığıyla sağlık öğütleri sunmuştur.¹⁷ Toplumun büyük bir okula dönüştürülerek çocuğun dünyaya gelmesine karar verilmesinden onun bir yetişkin oluncaya değin karşılaşılabilecek sıhhi ihtiyaçları ve onlara çözüm önerilerine ilişkin kapsamlı bir rehberlik hizmeti vermeyi öngören dergi, çocuğun sağlığıyla doğrudan ve dolaylı ilgisi olan konularda öğretmen, anne, babalara olduğu kadar yeni neslin müstakbel anne adaylarına da bilgi vermeyi ihmal etmemiştir. Bu şekilde hastalıklar hakkında bilgilendirilen ailelerin hastalıklardan korunma yollarını bilerek hastalık ilerlemeden erken teşhis ve tedavi bulabilmeleri, bebek ve çocuk bakımının öğrenilmesi ile bebek ölümlerinin büyük ölçüde önüne geçilmesi, özellikle okulda verilen dersler ile bilimsel içerikli bilginin anne-baba adaylarına öğretilmesiyle sağlıklı ve dinç bir nüfusun yetiştirilmesine gayret edilmiştir.

Gürbüz Türk Çocuğu’nda, çocuk yetiştirenlere çocuk sağlığıyla ilgili birçok uyarıcı bilgi ve tavsiyeler sunulmuş, çocuğun beden ve ruh sağlığına, beslenme ve bakımına, oyun ve çevresine ve çocuğun değerine yönelik vurgular yapılmıştır¹⁸. Sağlık konusunda çocuklara da seslenen dergide temizlik ve

¹⁶ Bkz. dipnot 9.

¹⁷ “Annelere ve Muallimlere Bir Sıhhat Rehberi”, *Gürbüz Türk Çocuğu*, Cilt XVI, Ocak 1928, s.23-27; “Annelere ve Muallimlere Bir Sıhhat Rehberi–Çocuklarda Sıhhi Adetlerin Tesisi Her Gün Kontrol Edilmelidir”, Cilt XVII, Şubat 1928, s.22-26; “Her Türk Ailesi Mutlaka Bir Aile Hekimine Muhtaçtır”, Cilt VI, Mart 1927, s.2-3; Dr. Fatma Arif, “Çocuk Sıhhat Evleri” *Çocuk Haftası*, Cilt II, s. 195-199; Dr. Hamit Osman Olcay, “İtalyada Yeni Sosyal Çocuk Sağlık Kurumları”, *Gürbüz Türk Çocuğu*, Cilt CVIII, Birincikanun 1935. s.4-10; “Merkezimiz Aile Doktoru İsteyenlere Rehberlik Edecektir”, Cilt VI, s.3; Dr. Reşit Galip, “Çocukları Koruyalım”, *Çocuk Haftası*, Cilt II, s. 268.; “Çocuk Bakımı Dersi”, *Gürbüz Türk Çocuğu*, Cilt XLI, Şubat 1930, s.32; Dr. Fatma Reşid, “Mekteplerde Ameli Sıhhat Dersleri”, Cilt VI, Mart 1927, s.34-38. Dr. Fatma Reşid, “Mekteplerde Ameli Sıhhat Dersleri”, Cilt VII, Nisan 1927, s. 6-8; Dr. Fatma Arif, “Yalnız Sıhhi Tarzda Yaşayınız”, Cilt XI, Kanunisani 1930, s.12-13.; “Çocuk Bakımına Aid Öğütler –Çocuk Felci”, Cilt XVIII, Mart 1928, s.19-20; “Çocuk Bakımına Ait Öğütler” Cilt XX, Mayıs 1928, s.6; “Çocuk Bakımına Ait Öğütler”, Cilt XVI, Ocak 1928, s.14; “Çocuk Bakımına Ait Öğütler–Çocuk Beslemek”, Cilt XVII, Şubat 1928, s.5-6.

¹⁸ Çocuğun beden ve ruh sağlığına, beslenme ve bakımına, oyun ve çevresine ve çocuğun değerine yönelik veciz vurgular, esas ve kural koyucu öğütleyici ünlemlili uyarıcı söz gruplarını hemen hemen pek çoğunu buraya aktarmak ilginç olabilir. Bu aforizmik ifadelerdeki “çocuk” odaklı bakışı, “millet” ve “cemiyet” olgusunu ise çocuğa “anneler ve babalar” (dolayısıyla onların

beslenme gibi konularda öğütler resimler eşliğinde verilerek çocukların ilgisi çekilmiştir¹⁹.

Sonuç olarak; Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarından itibaren, yepyeni ve dinamik bir ulusun yaratılmasında *Gürbüz Türk Çocuğu* dergisi, 1920'li yıllar Türkiye'sinin sosyo-ekonomik yetersizlikleri, çocuk ölümleri, salgın hastalıklar, eğitimsizlik gibi meselelerin paralelinde çocuk sağlığına ilişkin tüm sorunları gündemine almıştır. Bu yönüyle Dergi, hükûmetin çocuk politikasını yani devletin çocuğa verdiği önemi ortaya koyduğu gibi, ülkenin istikbâli olacak nitelik ve sorumlulukta çocuk yetiştirilmesi yönünde neler yapılacağını da halka anlatmıştır²⁰. Bilimsel doğrulara bağlı kalarak zengin bir sağlık bilgisi içeriğiyle ülkenin geleceğinin emanet edileceği çocuğu yetiştirme bilgisini bütün annelere ve çocuk yetiştirenlere öğretip, halkın bilinçlendirilmesi konusundaki tüm ihtiyaçları karşılamış ve milletin geleceğine yön verecek çocuğa hak ettiği değeri verme yönünde toplumsal bir farkındalık yaratılmasına katkıda bulunmuştur.

öncelikle bilinçlendirilmesi meselesi) üzerinden olumlu genişleten pedagoji de çıkarsamak pekâlâ mümkündür bu kipliklerden: “Bir milletin kuvveti, çocukların sıhhati ile ölçülür”, “Çocuklarınızı bir dakika ihmal etmeyiniz!”, “Yavrunuzun oyunuyla alakadar olunuz!”, “Kabahatini itiraf eden çocuğu okşayınız ve bir daha yapmamasını samimiyetle rica ediniz”, “Çocuğun neşesine; oyununa mani olmayınız”, “Çocuklara karşı asabiyetinizi zabt ediniz”, “Her çocuk her zaman dikkat ve ihtimam ister”, “Çocuğunuza yalandan bahsetmeyiniz, sonra ne olduğunu tecrübeye kalkışır”, “Öksürüğü, ateşi, neşesizliği biraz devam eden çocuğunuz derhal doktora götürünüz”, “Çocuğunuza uzun paçalı don giydirmeyiniz”, “Çocuğunuza uzun atkılı entari giydirmeyiniz”, “Çocukların sıhhati kendi elinizdedir. Terbiyesi, rahatı tatlı dilinizdedir”, “Uzamış çocuk tırnağı mikrop yuvasıdır”, “En iyi gıda anne sütüdür”, “Anneler! isterse evladınız varsın güzel olmasın bünye-i çehresi yalnız hastalıkla solmasın temizlik birinci şart, ikincisi ihtimam, üçüncüsü de şefkat böyle olur sıhhat tam”, “Çocuklara fena sözler söylemeyiniz”, “Babalar! Çocuklara katıyen çatmayınız kaşınınız! Döversiniz gün gelir siz kendi başınızı”, “Aile ocağında çocuk körpe fidandır mini mini çağında istikbaldir, vatandır”, “Çocuk insanların çiçeğidir seviniz, koklayınız, fakat öpmeyiniz”, “Temizliğin çocuk ahlakına tesiri vardır”, “Çocuğun neşesi, sıhhattır”, “Çocuklarınızı açık havadan mahrum etmeyiniz”, “Sıhhatte olan bir bebek dünyaya geldiği zaman vasatı 3 kilo 200 gr, altı aylık olunca 7 kilo 200 gr, bir yaşına bastığı vakit 9 kilo sıkletindedir, çocukta bu sıkletin muhafazasına dikkat ediniz”, “Çocuğun düşmanı milletin düşmanıdır çocukların başlıca düşmanları şunlardır: bulaşıcı hastalıklar, verem, kızıl, kızamık, kuşpalazı, tifo, arjifrenği bu gibi hastalıklara karşı dikkatli olunuz”, “Çocuklarımızın hayatı için karasinekleri öldürünüz”, “Çocuklara hürmet ve muhabbet edenler, mensup oldukları millete hürmet ve muhabbet ederler”, “Süt damlalarının gayesi: sıhhi gıda sayesinde doğum çocuklarının sıhhat ve hayatını korumaktır”, “Anne sütünün, anne muhabbetinin yerini başka hiçbir şey tutamaz, inek sütü ile besleme çok dikkatli bir nazarı istilzam eder”, “Anneler çocuk bakımını öğrenseler, bilseler elem ve kederden kendilerini sıyanet etmiş olurlar”, “Annesinden ayrı düşen çocuğu ölüm çabuk kapar suni surette beslenen çocuklardan on ikisi ölürken meme emenlerden yalnız biri ölüyor”, “Açık hava, tertipli sofraya, yemekte neşe, çocuklarınıza hayat ve sıhhattır”, “Muntazam mesai, şen ve sıhhatli çocuklar, bir milletin kuvvet ve sadakatidir”, “Gürbüz çocuk yetiştiren bir millet hiç şüphesiz ki kurar sağlam bir devlet”.

¹⁹ *Gürbüz Türk Çocuğu*'nda çocuklar için; “Çocuklar! Mendil kullanmağa ve burnunuzu temizlemeğe alışınız!”, “Çocuklar! Sabah akşam elinizi yüzünüzü güzelce yıkayınız!”, “Çocuklar! Her sabah dişlerinizi münasip bir macunla fırçalayınız!”, “Akşamları erken yatarım sabah olunca da erken kalkarım, cıplı cıplı yıkanır, kahvaltı ederim” gibi öğütler verilmiştir.

²⁰ Alev Sınar Çalgın, “Genç Cumhuriyet Utopyası: Gürbüz Türk Çocuğu”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, 2004/1, s.100.

Böylece ideal “Gürbüz Türk Çocuğu” yetiştirilmesi yolunda uyarıcı, bilgilendirici ve teşvik edici yazılarla “gürbüz” sözcüğüne fikir, sağlıklı olma ve fizikî sağlıklı anlamları yüklenmiştir.

Kaynaklar

- Asaf Derviş, Hamid Osman (1925) Süt Çocuklarında Vefiyat, *Birinci Milli Türk Tıp Kongresi*, Ankara, 82–85.
- Besim Ömer, Refik Münir (1925) Doğumdan Evvel ve Doğum Esnasında Çocuk Zaiyatı, *Birinci Milli Türk Tıp Kongresi*, Ankara, 9-31.
- ÇILGIN, Alev Sınar (2004) Genç Cumhuriyet Utopyası: Gürbüz Türk Çocuğu, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6/1, 97-119.
- Çocuk Haftası II* (1930) İstanbul.
- Gürbüz Türk Çocuğu* (1926-1936) Cilt I- CVII, Ankara.
- Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl* (1973) Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- SARIKAYA, Makbule (2005) *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti 1921-1935*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- UMAY, Fuad (1961) *Hayatım*, Ankara.

Ek

Gürbüz Türk Çocuğu'nda Çocuk Sağlığı Üzerine Makale ve Yazıların Tematik Dizini, Cilt I- CVII (1926-1936)

1. Çocuk Hastalıkları, Korunma ve Bakım Yöntemleri

1.1. Bulaşıcı hastalıklar

- Selim Sırrı, Verem Irsi Midir Sari Midir?, Cilt VIII, Mayıs 1927, 4.
Hummayı Tifoidi veya Karahumma veya Sadece Tifo Nedir?, Cilt XVII, Şubat 1928, 13.
Mahmud Celaleddin Bey, Memlekette İlk Pravantoryum, Cilt XXIII, Ağustos 1928, 5-9.
Feridun Vecdi, Veremle Mücadele Bir Terbiye Meselesidir, Cilt XXIII, Ağustos 1928, 15-16.
Süreyya Asım, Açık Havada Büyüyen Çocuklar, Cilt XXX, Mart 1929, 16.
Süreyya Asım, Kapalı Odalarda Yetişen Yavru, Cilt XXXI, Nisan 1929, 9.
En Korkunç Hastalık Verem, Cilt XXXIII, Haziran 1929, 17-18.
Dr. Ali Vahit, Firengi Hastalığı, Cilt LXI, Teşrinievvel 1931, 11-15.
Dr. Fahri, Sıhhi Bahisler; Frengi, Belsoğukluğu ve Küçüklerin Bu Hastalıklardan Korunması, Cilt LXXII, İkinciteşrin 1932, 25-29.
Fezullah Rasih, Ağız ve Diş Bakımı ve Verem, Cilt LXXV, İkincikanun 1933, 19-22.
Dr. Şemsi Mutver, Çocuklarda Verem Hastalığı, Cilt CVII, İkinciteşrin 1935, 17-25.

1.2. Göz ve diş hastalıkları

- Vefik Hüsnü, En Korkunç Hastalık Trahoma, Çocuk Haftası II, 1930, 334-336.
Dr. Şadiye Muhiddin, Diş Bakımı ve Sıhhatimiz, Cilt LXXIV, Birincikanun 1932, 14-17.
Dr. Abdil Hüsnü, Mekteplerde Göz Sağlığı, Cilt LXXVI, Şubat 1933, 1-14.
Fezullah Rasih, Ağız ve Diş Bakımı ve Verem, Cilt LXXV, İkincikanun 1933, 19-22.
Dr. Şadiye Muhiddin, Dişleri Koruma Usulleri, Cilt XC, Mayıs 1934, 30-32.
Dr. Şükrü Ertan, Trahomdan Nasıl Korunmalı, Cilt XCVI, Teşrinisani 1934, 16-18.
Dr. Şadiye Muhiddin, Çocuklarda Diş Hastalıkları, Cilt CIII, Temmuz 1935, 24-25.

1.3. Çeşitli Çocuk Hastalıkları

- Fatma Reşid Hanım, Mekteplerde Amel-i Sıhhat Dersleri-Çocuklarda Gizli Hastalıklar, Cilt VI, Mart 1927, 34-38.
Çocuk Halet-i Ruhıyesi ve Terbiyesi, Cilt XI, Ağustos 1927, 21-24.
Bademcikler ve Adoniyetler, Cilt XVII, Şubat 1928, 30-31.
Nahid Ali, Sokakta Oynayan Hastalıklı ve Cılız Çocuklar, Cilt XIX, Nisan 1928, 1-2.
Vedide Baha, Çocuklarımızda Sinir Hastalıkları-Gayri Tabii Korkular, Cilt XIX, Nisan 1928, 8-9.

- Feridun Vecdi, Nisan Sineklerle Mücadele Ayıdır, Cilt XIX, Nisan 1928, 15-16.
Vedide Baha, Çocuklarda Sinir Hastalıkları, Cilt XX, Mayıs 1928, 20-22.
Rıza Tahir, Hasta Çocuğa Bakım Yolları, Cilt XX, Mayıs 1928, 23-24.
Rıza Tahir, Çocuk Ağlaması, Cilt XXIX, Şubat 1929, 3-4.
Yalancıkta Hasta Olmak, Cilt XXXI, Nisan 1929, 20.
Hikmet Şevki, Çocukları Öpmek Doğru mudur, Cilt XL, Kanunisanı 1930, 20-22.
Dr. Osman Şerafettin, Çocuk Hastalıkları, *Çocuk Haftası II*, 1930, 253-254.
Dr. Ali Şükrü, Çocukların Hayatını Tehdit Eden Bazı Mühim Hastalıklardan Korunma Çareleri, Cilt LXI, Teşrinievvel 1931, 7-10.
Dr. Mario Rafazzi, Mektepte Çocuk Sıhhati, Cilt LXXI, Eylül 1932, 20-28.
Dr. Ali Rifat, Çocuk Sıhhati ve Bunun Ehemmiyeti, Cilt LXXXI, Temmuz 1933, 13-18.
Dr. İhsan, Çocuklarda Difteri, Cilt LXXXI, Temmuz 1933, 22-24.
Dr. Ali Şükrü, Hastalısız Sağlam Anlayışlı Cesur Çocuk, Cilt LXXXII, Ağustos 1933, 3-13.
Dr. Kadri Raşit, Çocuklarda Kabız, Cilt XCIII, Ağustos 1934, 17-21.

2. Gebelik, Doğum ve Doğum Sonrası Anne ve Çocuk Sağlığı

2.1. Gebelik ve doğum

- Dr. Ali Şükrü, Doğacak Çocuklar İçin Sıhhi Ne Gibi Hazırlık Yapılmalıdır?, Cilt IV, Şubat 1927, 4-7.
Dr. Ali Şükrü, Yeni Doğmuş Çocukların Bazı Hususiyetleri, Cilt IX, Haziran 1927, 1-7.
Dr. Ali Şükrü, Sağlam Bir Çocuk Elde Etmek İçin Gebelik Zamanında Yapılması Lazım Gelen Tedbirler, Cilt IV, Kanunisanı 1927, 17-20.
Fatma Reşid Hanım, İctimai ve Sıhhi Derdlerimizden Biri-Doğduktan Sonra Ölen Çocuklar Değil, Doğmadan Önce Ölen Çocuklar Meselesi, Cilt XVI, Ocak 1928, 1-3.
Dr. Ali Şükrü, Dünyaya Gelen Çocuk Nasıl Karşılmalı?, *Çocuk Haftası II*, 1930, 269-272.
Sıhhi Bahisler: Sıhhi Doğumlar, Cilt LXXXV-LXXXVI, I; II. Kanun 1933-1934, 26-32.

2.2. Erken doğum (prematüre)

- Dr. Fahriye, Vaktinden Önce Doğan Çocuklar ve Çocuklarda Mevsim Hastalıkları, Cilt CIV, Ağustos 1935, 16-21.

2.3. Süt çocuklarının hastalıkları, beslenmesi ve bakımı

- Dr. Ali Şükrü, Sağlam Çocukların Muhtelif Aylarında Bulunması Lazım Olan Evsaf, Cilt VIII, Mayıs 1927, s. 5-10.
Dr. Ali Şükrü, Çocuğu Emzirmeyecek Anneler, Emzirmenin Sıhate Tesiri, Saatle Meme Vermenin Muhsinatı, Cilt XI, Ağustos 1927, 9-11.
Dr. Ali Şükrü, Çocuklarda Hangi Gıda İntihab Olunmalıdır, Cilt XI, Ağustos 1927, 25-30.

- Dr. Ali Şükrü, Anne Sütünden Mahrum Olan Çocukları Beslemek Usulü, Cilt XII, Eylül 1927, 6-9,18.
Rıza Tahir, Doğumdan İtibaren Sütten Kesilinceye Kadar Çocuk Bakımı, Cilt XIV, Teşrinisani 1927, 1-4.
Dr. Ali Şükrü, Süt Çocukları-Fazla Ölmeyi Mucib Eden Hastalıklar, Cilt XXI, Haziran 1928, 13-14.
Dr. İhsan Hilmi, Çocuğun Sütü ve Mama, Cilt LXXII, Birinciteşrin 1932, 6-13.
Dr. Fahriye, Ana Sütü, Cilt XCVII, I. Kanun 1934, 9-12.
Dr. Fahriye, Süt Çocuklarında Bol Beslenme ve Arızaları, Cilt CVII, İkinci teşrin 1935, 26-31.
Dr. Fahriye, Süt Nine ile Besleme, Cilt XCVIII, II. Kanun 1935, 9-11.

3. Yaşa Göre Çocuk Genel Bakımı

3.1. Genel temizlik ve bakım

3.1.1. Vücut temizliğı

Rıza Tahir, Çocuk Bakımına Dair Küçük Öğütler, Cilt XIV, Teşrinisani 1927, 18-19.

Rıza Tahir, Çocuklarda Temizlik, Cilt XXX, Mart 1929, 8-9.

3.1.2. Çocuk Banyosu

Dr. Ali Şükrü, Banyonun Faideleri ve Sıhhi Banyonun Usulü, Cilt VII, Nisan 1927,15-18.

Çocuklarınıza Güneş Banyosu Yaptırınız, Cilt XXXIV, Temmuz 1929, 5-6.

Dr. G. Barrand, Çocuklarda Su Güneş Banyosu ve Kürlerinin Tekniğı, Cilt LXVI, Mart 1932, 12-16.

3.1.3. Çocuğun giyimi ve elbiseleri

Dr. Ali Şükrü, Sıhhi Çocuk Çamaşırı Nasıl Olmalı?, Cilt VI, Mart 1927, 8-12.

M. Nihat, Çocuk Nasıl Giydirilmeli, Cilt XXXIV, Temmuz 1929, 15-16.

Dr. Ağâh Neşet, Çocuk Elbisesi, Cilt XXXVIII, Kasım 1929, 12.

Dr. Ali Şükrü Sağlam Çocuklarda Muhtelif Aylarda Ne Gibi Evsaf Olmalı?, *Çocuk Haftası II*, 1930, 273-276.

Dr. Ali Şükrü, Çocuk Çamaşırları, *Çocuk Haftası II*, 1930, 281-285.

3.2. Çocuğun beslenmesi

Ahmed Rasim, Gıdasız Çocuklar, Cilt VI, Mart 1927, 14-16.

Fatma Reşid Hanım, Şişman Çocuk Sıhhatli midir, Cilt XIII, Eylül 1927, s. 14-16;

Dr. İhsan Hilmi, Çocuğun Sütü ve Mama, Cilt LXXII, Birinciteşrin 1932, 6-13.

Dr. Fahriye, Çocuk Beslenmesi I, Cilt XCVI, II Teşrin 1934, 13.

Dr. Fahriye, Ana Sütü, Cilt XCVII, I. Kanun 1934, 9-12.

Dr. Fahriye, Süt Çocuklarında Bol Beslenme ve Arızaları, Cilt CVII, İkinci teşrin 1935, 26-31.

Dr. Fahriye, Çocuk Beslenmesi, Cilt XIXC, Şubat 1935, 9-13.

Dr. Fahriye, Bol Beslenme, Cilt CVIII, Birincikanun 1935, 11-15.

Dr. Fahriye, Süt Nine ile Besleme, Cilt XCVIII, II. Kanun 1935, 9-11.

3.3. Çocuğun beden ve karakter gelişimi

- Fuad Bey, Çocuk Parkları, Cilt VI, Mart 1927, 4-7.
Fatma Reşid Hanım, Zayıf Çocuklara Oyun ve Jimnastik, Cilt X, Temmuz 1927, 1-3.
Kazım Nami, Çocuklarda Seciye Teşkili, Cilt XI, Ağustos 1927, 18-19.
Çocuk Halet-i Ruhiyesi ve Terbiyesi, Cilt XI, Ağustos 1927, 21-24.
Fuad Bey, Amerika'da Çocuklar Saltanat Sürüyorlar, Cilt IV, Kanunusani 1927, 6-9.
Selim Sırrı, Çocuklarımızın Bel Kemiği Nasıl Çarpılıyor?, Cilt XVII, Şubat 1928, 7-8.
Vedide Baha, Çocuklarımızda Sinir Hastalıkları–Gayri Tabii Korkular, Cilt XIX, Nisan 1928, 8-9.
Vedide Baha, Çocuklarda Sinir Hastalıkları, Cilt XX, Mayıs 1928, 20-22.
Çocuklarımızın Hareketleri Sıhhatlerine Bağlıdır, Cilt XXXVI, Eylül 1929, 22-24.
Çocuğunuzun Zekâsındaki İnkışafı Nasıl Takip Edebilirsiniz, Cilt XXXVIII, Kasım 1929, 24-25.
Dr. Şükrü Yusuf, Sinir Zayıflığı, Cilt XLI, Şubat 1930, 17-20.
Dr. Şükrü Yusuf, Çocuklarda Sinir Hastalıkları, *Çocuk Haftası II*, 1930, 312-316.
Sante de Sanctis, Çocukta Akıl Hıfzısıhhası, Cilt LXXII, Birinciteşrin 1932, 3-5.
Dr. Fahriye, Çocuğun Ruhi Oluşumu, Cilt CIII, Temmuz 1935, 14-18.

3.4. Çocuğun Cinsel Eğitimi

- Çocuklara Cinsi Terbiye Nasıl Verilir, Cilt XXXIV, Temmuz 1929, 3-4.
Dr. Ali Rifat, Cinsi Terbiye, Cilt XCI, Haziran 1934, 10-20.
Dr. Ali Rifat, Cinsi Terbiye, Cilt XCII, Temmuz 1934, 20-26.
Dr. İhsan Hilmi, Küçüklerin Eğitimi, Cilt CII, Haziran 1935, 15-19.
Dr. Hamit Osman, Çocuklarda Cinsi Eğitim, Cilt CII, Haziran 1935, 20-28.

4. Çocuk Sağlığı konusunda Toplumsal Bilinçlendirme

4.1. Çocuk sağlığı konusunda toplumsal eğitim

- Milli Siyasetlerin En Mühimi Çocuk Siyasetidir, Cilt I, Teşrinievvel 1926, 2-3.
Her Türk Ailesi Mutlaka Bir Aile Hekimine Muhtaçtır, Cilt VI, Mart 1927, 2-3.
Merkezimiz Aile Doktoru İsteyenlere Rehberlik Edecektir, Cilt VI, Mart 1927, 3.
Dr. Fatma Reşid, Mekteplerde Ameli Sıhhat Dersleri, Cilt VI, Mart 1927, 34-38.
Dr. Fatma Reşid, Mekteplerde Ameli Sıhhat Dersleri, Cilt VII, Nisan 1927, 6-8.
Çocuk Bakımına Ait Öğütler, Cilt XVI, Ocak 1928, 14.
Annelere ve Muallimlere Bir Sıhhat Rehberi, Cilt XVI, Ocak 1928, 23-27.
Çocuk Bakımına Ait Öğütler–Çocuk Beslemek, Cilt XVII, Şubat 1928, 5-6.
Annelere ve Muallimlere Bir Sıhhat Rehberi–Çocuklarda Sıhhi Adetlerin Tesisi Her Gün Kontrol Edilmelidir, Cilt XVII, Şubat 1928, 22-26.
Çocuk Bakımına Aid Öğütler–Çocuk Felci, Cilt XVIII, Mart 1928, 19-20.
Çocuk Bakımına Ait Öğütler Cilt XX, Mayıs 1928, 6.
Dr. Fatma Arif, Çocuk Sıhhat Evleri, *Çocuk Haftası II*, 1930, 195-199.

- Dr. Reşit Galip, Çocukları Koruyalım, *Çocuk Haftası II*, 1930, 268.
Çocuk Bakımı Dersi, Cilt XLI, Şubat 1930, 32.
Dr. Fatma Arif, Yalnız Sıhhi Tarzda Yaşayınız, Cilt XL, Kanunisani 1930, 12-13.
Dr. Hamit Osman Olcay, İtalyada Yeni Sosyal Çocuk Sağlık Kurumları, Cilt CVIII, Birincikanun 1935. 4-10.

4.2. Çocuk Ölümleriyle Mücadele

- Fatma Reşid Hanım, Çocuk Ölümüyle Mücadele Cilt IV, Kanunisani 1927, 3-6.
Fatma Reşid Hanım, Mekteplerde Amel-i Sıhhat Dersleri, Cilt VII, Nisan 1927, 6-8.
Fatma Reşid Hanım, Mekteplerde Amel-i Sıhhat Dersleri, Cilt VIII, Mayıs 1927, 18-23.
Fuad Bey, Milli Facia: Çocuklarımızın Yüzde Yetmiş Ölüyor!, Cilt V, Şubat 1927, 1-3.
Ali Rifat Nüfus Tenakusu ve Çocuk Ölümünün Başlıca Sebepleri ve Çareleri, Cilt LXXV, İkincikanun 1933, 6-13.
Doktorlarımıza Göre Doğumlar ve Çocuk Ölümleri, Cilt CIII, Temmuz 1935, 22-32.

